Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 56, Şubat 2022, s. 92-108

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.57403>

Dr. Öğr. Üyesi İsmail METİN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

dr.ismailmetin@gmail.com

ORYANTALİSTLERİN VAHİY ALGISI VE VAHYİN KAYNAĞI MESELESİNE YAKLAŞIMLARI

Özet

Vahiy, İslam'ın önemli kavramlarından birisidir. Bir kişinin Kur'an yorumu ve algısından bahsedildiğinde, onun vahiy kavramına hangi manaları yüklediği önem arz etmektedir. Vahiy kavramı, kısaca Allah'ın emir ve yasaklarını birtakım yol ve yöntemlerle peygamberlerine ulaştırması, onlar aracılığıyla da kullarına özel bir yolla, gizli ve güvenli bir biçimde bildirmesi demektir. Oryantalistlerin İslam ve Hz. Peygamber hakkında yüzyıllardır yapmış oldukları çalışmalar birtakım ön yargılara dayanmaktadır. Hz. Peygamber'in kişiliği, evlilikleri, gazve ve seriyyeleri tartışma konusu olmuş, Hz. Peygamber hakkında karalayıcı, yıpratıcı ve sağlıklı olmayan bir algı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu olumsuz algının oluşmasına yol açan önemli bir itham da vahyin Hz. Peygamber'in ürünü olduğu iddiasıdır. Oryantalistlerin büyük çoğunluğu, vahyin kaynağını birtakım beşerî kaynaklarda aramaktadırlar. Vahyin kaynağı meselesinde, Hz. Peygamber'in etkilendiği kaynakları ele alırken oryantalizm öncesi ön yargıların esiri olarak bazı ön kabulleri doğru kabul ederek bilimsellikten uzak bir değerlendirme içerisinde olmuşlardır. Bu çalışmada, vahyin kaynağı, oluşumu ve aktarımı konusunda bazı oryantalistlerin Kur'an ve Hz. Peygamber hakkındaki değerlendirmeleri ve oluşturdukları vahiy algısının ortaya konulması hedeflenmektedir. Bazı etkili oryantalistlerin vahiy konusundaki eleştirileri ve düşünceleri bağlamında konu tartışılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla, vahiy kavramı, anlam ve içerik değerlendirmeleri hakkında fikir edinmek adına, oryantalistlerden bir kısmının Hz. Peygamber'e gelen vahiyle ilgili görüşleri, değerlendirmeleri ve olaylara yaklaşım tarzları ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: İslam, Hz. Peygamber, Kur'an, Vahiy, Oryantalistler, Batı.

THE PERCEPTION OF REVELATION AND APPROACHES OF THE ORIENTALISTS TO THE ISSUE OF THE SOURCE OF REVELATION

Abstract

Revelation is one of the important concepts of the religion of Islam. When a person's interpretation and perception of the Qur'an is mentioned, it is important what meanings he attributes to the concept of revelation. The concept of revelation, in short, means that God conveys his orders and prohibitions to his prophets through certain ways and methods, and through them, he informs his servants in a secret and secure manner in a special way.

The studies of orientalists about Islam and the Prophet for centuries are based on certain prejudices. The personality of the Prophet, his marriages, wars and seriyyes became the subject of discussion. It has been tried to reveal a defamatory, abrasive and unhealthy perception about the Prophet. Another important accusation that leads to the formation of this negative perception is the claim that the revelation is the product of the Prophet. The vast majority of orientalists look for the source of revelation in some human resources. While dealing with the sources that influenced Muhammad in the issue of the source of revelation, they accepted some pre-acceptances as the captive of pre-orientalist prejudices and made an unscientific evaluation.

In this study, it is aimed to reveal the evaluations of some orientalists about the Qur'an and the Prophet and the perception of revelation they created about the source, formation and transmission of revelation. The subject will be discussed in the context of the criticisms and thoughts of some influential orientalists on revelation. For this purpose, in order to get an idea of the concept of revelation, its meaning and content assessments, the opinions, assessments and approach to events related to the revelation that came to the Prophet by some of the orientalists will be discussed.

Keywords: Islam, The Prophet Muhammad, The Holy Qur'an, Revelation, Orientalists, The West.

GİRİŞ

Coğrafi keşiflerle birlikte Batı, Doğu ile daha ilgili olmaya başlamıştır. Çünkü Batı, sömürmek istediği Doğu'nun en hâkim ögesinin İslam dini olduğunun farkına varmış, dini duyguları zayıflatarak İslam birliğini zedelemeye yönelik çalışmalara başlamıştır. Oryantalistlerin hedefe aldığı ana konulardan biri Kur'ân-ı Kerîm'in varlığı ve metinlerinin hakikati meselesidir (Yaşar, 2017, s. 148). Önceleri bugünkü Kur'ân metninden farklı Kur'ân metinleri bulmaya çalışıp, Kur'ân-ı Kerîm'in otantik bir metin olmadığını ispatlamaya çalışmışlardır. Ancak bilimsel manada bir delil üretemeyince bazı oryantalistler, Kur'ân'ın içeriğinin ve Müslümanlar üzerindeki kurucu rolünün anlaşılmasına çalışılması gerektiğini savunmuşlardır (Özsoy, 2019, s. 42-43).

Oryantalistlerin fikir kaynağı olan Orta Çağ Hristiyan yazarlar, İslam ve Hz. Peygamber hakkında bilimsellikten uzak, daha çok hakaret ve karalama içeren eserler ortaya

koymuşlardır. Hz. Peygamber'i bazen bir put, bazen Müslümanların bir tanrısı şeklinde anlatmışlardır. Bu ilk yazarlardan sonra onların çalışmalarına kuşkuyla yaklaşan ve onlara göre nispeten daha bilimsel bir tavırla hareket eden yeni bir oryantalist akım ortaya çıkmıştır. Oryantalistlerde Kur'an-ı Kerim hakkındaki genel kanaat, onun Hz. Peygamber tarafından yazılmış bir kitap olduğudur. Birtakım oryantalistler yaptıkları çalışmalar neticesinde, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olmayıp, Hz. Peygamber'in kaleminden çıktığını ilan etmişlerdir.

Kur'an'ın vahiy kaynağının bazı Arap şairlerin olduğunu söyleyen oryantalistlerin yanı sıra, vahyin Yahudi ve Hristiyan kaynaklı olduğunu, Hz. Peygamber'in vahiy alma halini bir tür "sinirsel hastalıkla" (Hysteria muscularis) açıklayan oryantalistler de mevcuttur. Bazı oryantalistler, Kur'an-ı Kerim'de yer alan surelerin kronolojik sıralamasının Müslümanlar arasındaki kabul gören halinin aksini iddia ederek Kur'an'ın güvenilirliğini hedef almışlardır. Öte yandan Hz. Ebu Bekir döneminde eklemelerin yapıldığı, Hz. Osman döneminde ise birçok ayetin kaybolduğu, kıraatlerin dahi farklılık gösterdiği düşüncesiyle Kur'an'ın tutarsız olduğu iddia edilmiş ve böylece vahyin hakikati üzerine şüphe duyulması amaçlanmıştır (Yaşar, 2017, s. 150).

Batı'da yapılan İslam araştırmalarında özellikle 19. yüzyıldan itibaren İslam ve Kur'an'ın menşei tartışmalarında artarak devam eden bir yoğunluk görülür. İslam'ın vahye dayandığı düşüncesine temelde karşı olan Batılı yaklaşım, buna alternatif olarak çeşitli teoriler geliştirmiş ve bu teori ve düşünceler etrafında önemli bir literatür oluşturmuştur ki bu çalışmalar genel itibariyle Kur'an'ın oluşumunda Hz. Peygamber'in rolü meselesini kaçınılmaz olarak gündeme getirmiştir.

Batılılar ve oryantalistler tarafından yapılan bu çalışmalarda, Hz. Peygamber'in tebliği rolüne karşın, kendisinin Kur'an-ı Kerim'i bizzat telif ettiği ispatlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, vahyi bir kaynak olarak görmeyen bu kişilerce Hz. Peygamber'in okur-yazar olmadığı öne sürülmüş, Kur'an-ı Kerim'i telif ederken Hristiyan ve Yahudi kaynaklarından istifade ettiği iddia edilmiş ve daha çok bunun üzerinde durulmuştur. Oryantalistlerin Kur'an vahyini tanımlarken de kendi dinî inançlarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Kendi dinî bakış açılarına göre çoğunlukla vahiy olgusunu kabul etmekle birlikte söz konusu Kur'an vahyi olduğunda bunu reddederek, Hz. Peygamber'in vahiy alma sürecini açıklamak için farklı izahlar getirmeye çalışmışlardır. Bu konuda İslam dininin temel kavramlarının kökenini, kendi dinlerinde ve Arapça dışındaki diğer dillerde aramayı metot edinmişlerdir.

Bu çalışmada, Batılıların ve birtakım oryantalistlerin vahye yönelik temel yaklaşımlarını, Kur'an'ın kaynağına ve orijinalliğine yönelik iddialarını ele almaya çalışacağız.

1. Vahiy Kavramı

Arapça asıllı olan "vahiy" kelimesi "v-h-y" maddesinden türetilmiş mastar olup, Allah Teâla'nın beşer ile dilediği bir maksat ve dilediği bir biçimde iletişim kurma çeşitlerinden her birine; özellikle de peygamberler ile iletişimine verilen bir isimdir. Bir başka ifade ile vahiy, Allah'ın dilemesi ve düşüncelerini, kullarına, özel bir yolla, gizli ve süratli bir biçimde bildirilmesi demektir (el-İsfahânî, 2010, s. 1140-1142; İbn Manzûr, 1985, s. 15/379-380). Arap dilinde vahiy; işaret, kitabet, risâlet, ilham, gizli söz söylemek/kelam, fısıldamak ve başkalarına ilkâ edilen her şey manalarına geldiği gibi, emretmek, korkmak ve vesvese vermek gibi anlamlara da gelmektedir (el-İsfahânî, 2010, s. 1140-1142).

Vahyin birçok tarifi yapılmıştır. Bunlardan Seyyid Şerîf el-Cürânî (ö. 816/1413) vahyi, “bir manayı herhangi bir varlığa gizli ve süratli bir biçimde iletmektir /ilka” şeklinde tanımlamıştır (el-Cürânî, 1997, s. 248). Râgıb el-İsfahânî ise “Allah'ın peygamberlerine ve veli kullarına gönderdiği ilahi sözlere vahiy denilir” (el-İsfahânî, 2010, s. 1140-1142) şeklinde tarif etmiştir. Zûrkânî ise (ez-Zûrkânî, 1995, s. 62) vahyi şöyle tarif etmiştir: “Allah Teâla'nın kullarına bildirmek istediği hidayet ve buyruklarını, onların arasından seçtiği peygamberlerine, insanların alışık olmadığı gizli ve süratli bir yolla bildirmesi demektir.”

Vahyin terim anlamı ise, Allah'ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesidir. Vahiy Kur'an'ı Kerim'de Allah'a, şeytana ve şeytanın yardımcılara nispet edilir. Allah'a izafe edilen vahyetme fiili peygamberler yanında Hz. Musa'nın annesinde olduğu gibi insanlara, meleklerle, arılara, yer küresine ve göklere yöneliktir. Şeytana atfedilen vahiy ise sözlük anlamında olup şeytanın kendi dostları olan insanlara ve cinlere, peygamberle müminlere düşmanlık etmeleri için gizlice telkinde bulunmasını ifade eder (Yavuz, 2012, s. 440).

Bu tariflerde de görüldüğü gibi vahiy, Allah Teâla'nın insanlara iletmek istediği mesajlarını peygamberlerine, her hangi bir biçimde, gizli ve süratli olarak bildirmesi veya dilediği dostlarına/veli belli mesajlarını, özel bir biçimde iletmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Böylece vahiy, tahsis yoluyla genel anlamından soyutlanarak Allah'ın, sadece insanlara yönelik iletişim/bilgi vasıtası anlamı ile ön plana çıkartılmıştır.

Kavramın Batı dillerindeki anlamına baktığımızda ise kelimeye şu karşılıkların verildiğini görürüz: Vahiy, İngilizcede “revelation” kelimesi ile karşılanmaktadır. Bu kelime, Latince “revelatio”dan türetilmiştir. “Revelatio” kelimesi ise, açıklamak, ifşa etmek, örtüsünü kaldırmak, göz önüne sermek gibi anlamlara gelmektedir (Işık, 2006, s. 17). Fransız oryantalistler de “vahiy” kavramının karşılığı olarak Fransızca versiyonu “révélation” kelimesini kullanmaktadırlar. Vahyetmenin arkasındaki temel fikir, vahyedilen kişiye bir şeyi öğretmek veya bir bilgiyi aktarmaktır (Tresmontant, 1969, s. 79).

2. Oryantalistlerin Kur'an'ın Kaynağına Yönelik İddiaları

İslam üzerine araştırma yapan oryantalistlerin çoğu, Kur'an-ı Kerim'in ilahî kaynaklı olmadığını kabul etmektedirler. Bu nedenle Kur'an'a kaynak aramak onların çalışmalarının genel özelliği olmuştur. Kur'an'ın bir vahiy ürünü olduğunu kabul etmeyen bir kimsenin de Kur'an'a ve Kur'an merkezli bir dine ön yargılı davranması doğaldır (Er, 2016, s. 54).

Oryantalistler genel itibarıyla, Kur'an'ın kaynağı ile ilgili görüşlerini, vahyin Ehl-i kitap'tan alındığı, halk arasındaki bazı kimselerden alındığı, bazı haniflerden ve bazı şairlerden alındığı şeklinde açıklamaya çalışmaktadırlar. Onlara göre peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmadan önce ve peygamberlik görevini yerine getirdiği süreçte, Hz. Peygamber'i etkileyen iç ve dış unsurlar bunlardır.

2.1. Ehl-i kitap'tan Alındığı İddiası

Oryantalistler arasında Kur'an'ın kaynağı meselesiyle ilgili en meşhur görüş, Hz. Peygamber'in kendisine gelen vahyi, Yahudilik veya Hristiyanlıktan almış olduğu iddiasıdır. Bu iddiayı dile getirenlerin bir kısmı Yahudilikten, bir kısmı ise Hristiyanlıktan aldığını iddia ederken, bazıları da hem Yahudilikten hem de Hristiyanlıktan aldığını ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı ise, bu iki dine mensup olan bazı şahıslara işaret ederek, oryantalist çevrelerde

benimsenen genel anlayışa paralel biçimde Kur'an'ın vahiy mahsulü olmadığına ve İslam'ın Yahudilik ve Hristiyanlık'tan yoğun bir şekilde etkilendiğine inanır.

2.2. Halk Fikirlerinden Alındığı İddiası

Fransız oryantalist, dil âlimi, tarihçi ve edip Ernest Renan (ö. 1892) “Mahomet et les origines de l’Islamisme” (Muhammed ve İslam'ın Kaynakları) adlı makalesinde, Kur'anî doktrini teşkil eden bütün unsurların, Kur'an-ı Kerim nazil olmadan önce, Hicaz çevresinde mevcut olduğunu iddia etmiştir. Buna göre Hz. Muhammed yeni bir din getirmemiş, aksine zamanındaki görüşlere tabi olmaktan başka bir şey yapmamıştır (Akdemir, 1990, s. 198).

İngiliz Anglikan rahip, dilbilimci, tarihçi ve filolog William St. Clair Tisdall (ö.1928) ise bu durumu şu şekilde ifade eder (Tisdall, 1911, S. 12-13): “İslam'ın ilk kaynağının, Hz. Muhammed dönemindeki Arapların dinsel inançları ve adetleri olduğu besbellidir. İslamiyet çok eşlilik ve kölelik geleneklerini bu putperest kaynaktan almıştır. İkisinin kötü etkisine başka alanlarda başka şeyler eklenmemiş olsa da Hz. Muhammed bunları benimsemiş ve her zaman bunları onaylamıştır.”

2.3. Bazı Haniflerden Alındığı İddiası

Hanif kelimesinin kaynağı ve anlamı hakkında ise çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kelimenin kökü olan “hnf” kavramı hemen hemen bütün dinlerde ortak olarak kullanılmaktadır. İslam'ın ilk yıllarına ait şiirlerde, Hanif kelimesine farklı, hatta birbirine zıt anlamlar verildiği görülür. Nitekim bu kelimeyle ilgili hem putperest hem de tevhit ehli şeklinde tanımlamalar yapılmıştır (Apak, 2021, s. 254).

Hz. Peygamber'den önce Hicaz bölgesinde Hanifler denen ve Allah'ın birliğine inanan bazı kimseler bulunmaktaydı. Bunlar putlara tapmayı reddederek, İbrahim Peygamber'in dinini ararlar ve onu yeniden diriltecek bir peygamberin gönderilmesini beklerlerdi. Fakat bir peygamber ortaya çıkmadığından, hiç olmazsa bazı bakımlardan İbrahim Peygamber'in şeriatına yakındır diye bir kısmı İsa (a.s) dinine, bir kısmı da Yahudiliğe meyletmişlerdi. Bununla birlikte bu inanç çok yaygın değildi. Böyle düşünenler çok az, hatta sayılabilecek derecede idi. Hanifler bir bakıma İslam dininin müjdecileri gibi olup, Hz. İbrahim'in şeriatını diriltecek bir peygamberin geleceğini halka söylerlerdi (Çağatay, 1982, S. 158). Bunlar, diğer Arapların en çok müptela oldukları şu üç günahı kaçınırlardı: a. Allah'a şirk koşturmak, b. Masum insanları öldürmek, c. Fuhuş ve zina yapmak (Mevdûdî, 2019, s. 398).

2.4. Birtakım Şairlerden Alındığı İddiası

Hz. Peygamber'in şair olduğu ve söylediklerinin bir şiirden ibaret olduğu şeklindeki iddia, Kur'an'ın nazil olmaya başladığı dönemde müşrikler tarafından ortaya atılan ve birtakım oryantalistlerin de onların izinden gittiği çok eski bir iddiadır. Ancak o dönemin müşrikleri tarafından söylenmeyip, bazı Oryantalistlerin ortaya koyduğu bir başka iddia vardır ki, o da Hz. Peygamber'in vahyini o dönemde yaşayan bazı şairlerden aldığıdır.

3. Vahyin Kaynağı Meselesine Yaklaşımlar

Oryantalistlerin Kur'an vahyi ve Hz. Peygamber hakkındaki iddialarını ve bu iddiaları hangi esaslar üzerine yaptıklarını incelemeyen önce, hangi metodolojik yaklaşımlar ile bu iddiaları ortaya koyduklarını incelemek yerinde olacaktır. Çünkü yaklaşım yöntemi değiştiğinde doğal olarak tespit ve değerlendirmeler de değişiklik gösterecektir (Polat, 2019, s. 90).

Oryantalist araştırmacıların, Kur'an'ın menşei ve Hz. Peygamber'in rolü bağlamında İslam dininin tarihi oluşum süreci hakkında yaptıkları çalışmalarda farklı yaklaşımlarla değerlendirmelerde bulundukları söylenebilir. Bu yaklaşımları genel özellikleriyle tanıtmak ve bunlardan Kur'an kronolojisi konusuyla daha fazla ilişkili olanları hakkında kısaca tahlil etmek oryantalistlerin tarihlendirmeye dair görüşlerini nasıl ürettikleri hakkında fikir verecektir. Bu minvalde Batı literatürünü tarihi süreçte “Geleneksel Yaklaşımı Muhafaza Edenler”, “Geleneksel Yaklaşımı Kısmen Koruyup Kısmen Eleştirenler” ve “Geleneksel Yaklaşımına Karşı Çıkanlar” şeklinde üç başlık altında toplamak mümkündür (Sarıçam vd., 2011, s. 77).

Cezayirli fikir adamı Mâlik b. Nebî (ö. 1973) ise oryantalistlerin İslam araştırmalarını daha genel kategorilere ayırarak sınıflandırmayı tercih etmiştir. Ona göre oryantalist çalışmaları dönem açısından eski ve yeni; tutum açısından övücü ve polemikçi olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür (Mâlik b. Nebî, 1997, s. 39).

3.1. Geleneksel Yaklaşım

“Geleneksel Yaklaşım” derken kastedilen, Aydınlanma dönemine kadar gerek Bizans gerekse Batı Hristiyanlığına ait farklı türden metinlerde hâkim olan ve esas itibarıyla Hz. Peygamber'i “sahte peygamber” kabul edip, olumsuz sıfatlarla tasvir eden yaklaşım kastedilmektedir. Bu yaklaşımın Aydınlanma dönemindeki en önde gelen temsilcilerinden biri, belki de başta geleni, İngiliz ilahiyatçı Humphrey Prideaux'dur (ö. 1724). Onun “The True Nature of Imposture” adlı eserinin 19. yüzyıl ortalarına kadar temel bir başvuru kitabı olarak kaldığı bilinmekle beraber; bu kitabı o aslında, Hristiyanlığı tenkit eden ve pek çok unsurunu sahte bulan deistlere karşı yazmıştır (Sarıçam vd., 2011, s. 78). Ona göre “kâfirler” diye andığı deistlerin Hristiyanlık hakkındaki tenkitleri, toplumda giderek yayılan ve çok daha fazla kişiyi kuşatan bir “zehir” etkisi yapmaktaydı. Dolayısıyla bu zehrin etkisini yok etmek ona düşen bir vazifeydi. Toplumda bu zehirlemeyi yapanlar, sahte dini ve böyle bir dinin emarelerini bilmediklerinden hakikat dini olan Hristiyanlığı sahte din olmakla itham etmektedirler. Onlara yanlışlarını göstermenin bir yolu vardı, o da gerçekten sahte olan bir dinin ve bu dinin kurucusunun özelliklerini ortaya koymak ve bu suretle Hristiyanlıkla mukayese yapılmasına imkân hazırlamaktan ibaretti.

3.2. Geleneksel Yaklaşımı Kısmen Koruyup Kısmen Eleştirenler

Bu yaklaşımın öncüsünün İngiliz oryantalist George Sale (ö. 1736) olduğunu söyleyebiliriz. Sale, Kur'an tercümesinin başına koyduğu “Preliminary Discourse” (Ön Söylem) adlı bölümde Hz. Peygamber ve Kur'an'dan söz ederken kınayıcı ve uygun olmayan sıfatları kullanmayı, en azından kendisi açısından uygun bulmadığını, ahlaken doğru olan bir yaklaşım benimsemek, buna bağlı olarak da tasvip edilmesi gerekeni tasvip etmekle mükellef olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in sahte bir dini empoze etmekle bir suç işlemiş olması ihtimalinin, onun bazı faziletlerini görmeyi, hatta bunları methetmeyi engellememesi gerektiğini belirtir. Hz. Peygamber'in ana hedefi konusunda ise, “putperestliği yok etmek ve Yahudi ve Hristiyanların dinlerine soktukları tahrifatı gidermek suretiyle dini asli haline döndürmek ki, bu da esas itibarıyla bir Allah'a tapınmaktan ibarettir” tespitini yapar. Hz. Peygamber'in yeni bir din tebliğ etmekle riyaset elde etmek istediği şeklinde öteden beri ileri sürülen iddiayı tartışmaktan kaçınır. Fakat Hz. Peygamber'in putperest Arapları hakiki Allah düşüncesine taşıma niyetini önemli ve övgüye değer bulur. Bu arada “âlim adam” diye üstü kapalı olarak göndermede bulunduğu Prideaux'nun İslam Peygamberi'nin putperest bir kavme yeni bir putperestliği kabul

ettirdiği şeklindeki tezine katılmaz. Zira Hz. Peygamber'in Allah'ın birliği konusunda samimiyetine inanır. İslam'ın siyasi amaçlarla Hz. Peygamber tarafından planlandığı tezini de makul bulmaz (Sarıçam vd., 2011, s. 82).

3.3. Geleneksel Yaklaşım Karşı Çıkanlar

Hz. Peygamber'i geleneksel yaklaşıma tamamen karşı çıkararak değerlendiren yazarların başında İngiliz tıp doktoru Henry Stubbe (ö. 1676) gelmektedir. O, İslam'ın kaynağını Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde Arabistan'da ve civarında dağınık cemaatler halinde yaşayan ve tevhid merkezli bir Hristiyanlık inancına sahip olan Yahudi-Hristiyanların ellerindeki metinlere dayandırır. Bu bakış açısından hareketle Hz. Peygamber'i Arius'un görüşleri temelinde bir din kurucusu olarak niteler ve İslam Peygamberi hakkında Orta Çağ'da üretilmiş olan malumatın neredeyse tamamına itiraz eder (Sarıçam vd., 2011, s. 88).

Her şeyden önce Stubbe'nin nazarında Hz. Peygamber, büyük başarılar kazanma, savaş yapma, barışı tesis etme ve yönetme konularında gerekli bütün nitelik ve kabiliyetlerle donatılmış “olağanüstü bir şahsiyet”tir. Buna rağmen Hristiyan yazarları onun hakkında sayısız iftirada bulunmuşlardır. Stubbe, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı şekillendirirken Yahudilik ve Hristiyanlıktan yararlandığını söylemekle beraber, bunun bu cemaatlerden birilerinin doğrudan katkısıyla gerçekleştiğini düşünmemektedir. Öyle düşünmesinin nedeni ise, bilhassa Medine döneminde Hz. Peygamber'in bütün davranışlarının çağdaşlarının gözü önünde olduğu ve şayet böyle bir yardım olsa bunun kimseye gizli kalamayacağıdır (Sarıçam vd., 2011, s. 89).

Oryantalistlerin eleştirilerinin temelinde Arapçanın o dönem yazılı bir dil olarak değil, sözlü bir dil olarak kullanılması yatmaktadır. Ancak oryantalistlerin kendi kutsal metnilerindeki el yazmalarının arasındaki büyük tutarsızlıklar fark edilince bunları bağdaştırmak için bir yöntem geliştirmek zorunda kaldılar. Buna göre, kutsal metinlerin beşeri özellik taşıdığını, bunları kaleme alan insanların özgür iradeye sahip olduğunu, içinde yaşadıkları kültürü bu metinlere yansıttıklarını, ihtiyaca göre metinleri redakte ettiklerini öne sürdüler (Yaşar, 2017, s. 164).

Doğal olarak, oryantalistler bu bakış açısı çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'i de böyle değerlendirmeye çalıştılar. Kendi kutsal metinleri ne ölçüde değiştirilmiş, ne derece tahrif edilmiş ise Kur'an'ın da aynı şekilde değiştirildiği düşüncesini hâkim kılmaya çalışmışlardır. Kur'an metinleşme sürecini anlatırken sürekli “redaksiyon”, “edisiyon”, “varyant” gibi terimler kullanılmıştır. Kur'an hakkındaki iddiaları, kendi kutsal metinlerine yönelik iddialarla büyük ölçüde örtüşmektedir (Yaşar, 2017, s. 167-168).

Diğer yandan baktığımızda da Kur'an-ı Kerim, asıl ve tahrif edilmemiş Tevrat ve İncillerin ortak yönü Yüce Allah tarafından gönderilmiş olmasıdır. Bu sebeple Kur'an'ın diğer kutsal metinlerden izler taşıması çok doğal bir durumdur. Hz. Peygamber tebliğ ettikleriyle, bilinmeyen şeyler de anlatmıyordu. Peygamber olarak kendi durumu, Kur'an'dan bazı ayetlerle de anlatılıyor.

Özetle bir kısım oryantalistlerin yaklaşımı Kur'an-ı Kerim üzerinden bir din tahrifi olarak gözükmektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar bilimsel nitelikten uzakta olup, son dinin İslam olduğunun buyurulmasına rağmen kıyas yöntemine gidilerek Kur'an metninin önceden bahsedilmesi ve Hz. Peygamber'in sağlık açısından tam ehliyetli olmaması üzerine kurulmuştur. Bu iki argüman üzerinden detaylandırma çalışmaları da yapmışlardır.

4. Oryantalistlerin Vahiy Algısına Örnekler

Batı’da başından beri İslam ve Hz. Peygamber’le ilgili yanlış ve eksik bir anlayış hâkimdi. Bunun sebebi de Batı’daki yerli yazarların yalan-yanlış anlatımlarıdır. Onların Hz. Peygamber ve İslam hakkında yalan-yanlış bilgiler aktarmalarında da Yahya ed-Dımaşkî (ö.749?), Théophane le Confesseur (ö.818) ve Bizanslı Nicétas (ö. 1216?) etkili olmuştur (Metin, 2015, s. 41). Orta Çağ boyunca, Hz. Peygamber sahte bir vahyin tebliğcisi olarak algılanmış ve yazılan destanlarda sürekli olarak Müslümanların kötülüğü vurgulanmıştır (Metin, 2015, 47). Söz konusu destanlar da Batı’da Hz. Peygamber ve İslam hakkında yanlış tasavvurların oluşmasında oldukça önemlidir.

Yahudi ve Hristiyan oryantalistler İslam vahyi hakkında çeşitli iddialar ileri sürmüşlerdir. Onlar aslında her ne kadar vahyin mahiyeti ve kaynağı hakkında ihtilaf etseler de vahiy müessesesini kabul ederlerdi. Fakat söz konusu İslam vahyi olduğunda hemen hemen hepsi onu vahiy olarak kabul etmemektedir. Bu sebeple de onu izah etmeye çalışmışlardır (Er, 2016, s. 20).

Kur’ân-ı Kerîm hakkında dayanaksız iddialar ileri süren ve Kur’ân tercümesiyle tanınan İngiliz oryantalist Richard Bell (ö.1952), müfessirlerin aksine “vahiy” kelimesinin Kuran’da terim anlamı ile kullanılmadığını ve “fikir vermek”, “ima etmek” gibi anlamlara geldiğini söyler (Er, 2016, s. 21). Ona göre vahiy, bir fikrin çok hızlı bir şekilde ulaştırılmasıdır. Hz. Peygamber’e gelen vahiy, yaptığı uzun meditasyonlar sonucu birden bire gelen bir ilhamdan ibaretir (Er, 2016, s. 22).

İslam düşüncesi ve Kur’ân semantiği üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Japon oryantalist Toshihiko İzutsu (ö.1993), “vahiy” kelimesinin semantik anlamına değinmiştir. Vahyin her şeyden önce bir “haberleşme” olduğu, bu haberleşmenin sözlü bir şekilde olması gerekmediği, kullanılan işaretlerin de dil işaretleri olması gerekmediği ve bu haberleşmenin daima bir “sırlılık, gizlilik ve özellik” arz ettiğini ifade etmiştir. Yahudi asıllı Macar oryantalist Ignaz Goldziher (ö.1921) ise, vahyi üstün özelliklere sahip insanlara isabet eden bir hastalık şeklinde açıklamıştır (Er, 2016, s. 21). Amerikalı filozof Paul Tillich (ö.1965) de “vahiy” konusuna kendi dini nazariyesi ile yaklaşmış ve vahyi bir “vecd hali” olarak tanımlamıştır. İngiliz oryantalist William Montgomery Watt (ö.2006) ise vahyi “kollektif bilinç” ya da “yaratıcı hayal” şeklinde ifade etmiştir (Er, 2016, s. 22). Montgomery Watt’a göre, Hz. Peygamber’e gelen vahiy ilham şeklindeydi. Lafzi bir içerik değildi. Kur’ân vahyi bütünüyle Hz. Peygamber’in bilincinin ürünü değilse de şu ya da bu formda O’nun bilincinin bir parçasıdır (Yavuz, 2018, s. 715).

Hollandalı oryantalist Reinhart Pieter Anne Dozy (ö.1883), ilk vahiy üzerine değerlendirmeler yapmış ve Hz. Peygamber’e gelen vahyin bir hayal ürünü olduğunu ileri sürmüştür. Dozy de kendinden öncekiler gibi Hz. Peygamber hakkında indirgemeci ve basitleştirici metodu kullanarak vahyin keyfietiyi ve Kur’ân-ı Kerîm’le ilgili tarihî gerçeklere uymayan değerlendirmeler yapmıştır. Dozy bilimsel olduğunu ve temel kaynaklara dayanarak yazdığını zannettiği eserine baktığımızda, Hz. peygamber, Kur’ân ve vahiy hakkındaki bilgilerinin tamamen Hristiyanlık taassubuna bağlı kalarak, bilimsellikten uzak, ön yargılı ve suçlamaya yönelik olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2019, s. 88).

İskoç asıllı İngiliz oryantalist ve İslam tarihçisi Sir William Muir de (ö.1905) bu konuda Dozy ile aynı şekilde düşünmektedir (Er, 2016, s. 27). Vahyin mahiyeti konusunda

birbirlerine yakın görüşler ifade eden Alman oryantalistler Gustav Weil (ö.1889) ve Theodor Nöldeke (ö.1930), vahyin Hz. Muhammed'in "rüya ve vizyonlarından" ibaret olduğunu iddia etmişlerdir (Polat, 2019, s. 274).

Kur'an'ın bazı kısımlarının kaybolduğunu öne süren Alman oryantalist Hubert Grimme (ö.1942) şöyle der: "Muhammed uzun bir süre vahyi sadece sözlü olarak kullanmıştır. Fakat bunu yazıya geçirme ihtiyacı hissettiğindeyse vaazlarının önemli kısmı hala duruyordu. Zira Muhammed bu vahyi vaaz ve ibadetlerinde kullanıyordu. Zaten o dönem Arapları daha çok sözlü kültüre alıştı. Fakat buna rağmen vahyin büyük bir kısmının yazı ile korunduğu söylenebilir. O, ihtiyaç hissettiğinde bu vahyinde bazı değişiklikler ve düzeltmeler yapardı. Özellikle Medine döneminde birçok değişiklik yapmıştır. Muhammed'in bu davranışı kendinden sonra gelen nesle birçok problem miras bıraktı ki onlar da bunları aşmak için nesh teorisini geliştirdiler" (Yaşar, 2017, s. 151).

Fransız oryantalist Régis Blachère ise, ilk vahyin gelişini görsel ve işitsel algılar olarak yorumlar. Blachère'e göre Hz. Peygamber'in adını bilmediği 'insanüstü bir yaratık', yerle gök arasında havada asılı durup ona görünmüş ve yüksek sesle Allah'ın mesajını ona bildirmiştir. Buhârî'nin (ö.870) şu rivayeti ise Blachère'e göre Hz. Peygamber'in 'sanrılı' halini yansıtır: "Kimi zaman vahiy bana bir çingırağın çınlaması gibi geliyor, bu benim için en zahmetli olanı. Sonra vahiy kesiliyor, ben de o zaman meleğin bana getirdiği şeyi kavıyorum. Bazen de melek bana bir insan suretinde görünüyor, o zaman benimle konuşuyor ve ben onun bana söylediklerini aklımda tutuyorum." Blachère, devamla buna istinaden Hz. Peygamber'in bir takım 'nöbetlere, bunalımlara' maruz kaldığını iddia eder. Blachère'e göre Hz. Peygamber zaman zaman titremelere yakalanıyor, bedeninde birtakım kasılmalar, ağzından çıkan boğuk ve tane tane olmayan anlaşılmaz çığlıklar ve çok soğukta bile alnından terler akıyordu ve İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerin de bu tür hadiselerle baş başa kaldıklarını söylüyordu (Blachère,1952, s. 40).

Montgomery Watt, İslam'ı Allah'ın gönderdiği bir din, Kur'an'ı; vahyin toplandığı bir kitap, Hz. Peygamber'i; vahiy alan bir insan olarak tanımlamıştır. Bununla beraber Watt, Kur'an'da beşeri bir etki olduğunu da söyler. Kur'an tarihi şartlara göre şekillenen bir kitaptır. İlk muhataplarının algı ve kültürlerini merkeze alır. Watt, İncil'e yaptığı tarihi tenkit yöntemini Kur'an'a da uygulamaya çalışır (Hafizoğlu, 2019, s. 72-74). Kur'an araştırmacısı Neal Robinson (1945-...), Kur'an'a dair düşüncelerini ortaya koyarken İslami kaynaklardan faydalanır. Kur'an'ın oluşumu ve ayetlerin nasıl toplandığı konusunda geleneksel İslami görüşü aktarır. Robinson, Kur'an'la diğer kutsal kitaplar arasında değerlendirme yaparken birinin diğerinden etkilendiğini değil aralarında benzerliklerin ve ortak bağların olduğunu ifade eder (Hafizoğlu, 2019, s. 88-89).

Maurice Gaudefroy-Demombynes'e göre Kur'an'ı Hz. Peygamber yazmıştır. Onun iddiasına göre, Hz. Peygamber Kur'an'ın sözlü bir şekilde aktarılmasını tercih ettiği halde Zeyd b. Sabit onu kendi isteği ile yazıya geçirmiştir. Kur'an'ın tamamı Hz. Peygamber'in sağlığında yazıya geçirilmiştir (Gaudefroy-Demombynes, 1969, s. 10). Gaudefroy-Demombynes'e göre Hz. Peygamber'e gelen ilk vahiyler hem Hristiyan münzevilerinin hem de eski Arabistan büyücülerinin "halüsinasyonlarına" benzer (Gaudefroy-Demombynes, 1969, s. 70). Gaudefroy-Demombynes, Hz. İbrahim'den kalma haniflik dininin Hz. Peygamber üzerinde tesir ettiğini de söyler (Gaudefroy-Demombynes, 1969, s. 68-69).

Hiz. Peygamber'in Hira'ya çekilmesini “*dinî bir inziva*” olarak gören Blachère, bu olayla ilgili çok az ve çelişkili bilginin olduğunu söyler. Hiz. Muhammed Hira'da iken ona bir “*semâvî varlık*” vahiy getirmiş, bu hadise de bir “*keşif*” olarak adlandırılmıştır. Fransızca *vision* şeklinde ifade edilen *keşif*, (gönül gözüyle) görme, gizli görüntü anlamlarına gelir. Aşağıdaki ayetleri buna delil olarak sunar: “*Gerçekte, kuşku yok ki bu Kur’ân saygıdeğer bir elçinin sözüdür* (Tekvîr, 81/19)”, “*Arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir, kuşkusuz o Cebrail'i apaçık bir ufukta gördü* (Tekvîr, 81/22-23).” Yazar Necm Suresi'ndeki ayetlerle bu “*görme*” olayının pekiştirildiğini ancak rivâyetlerde çok daha ayrıntılı anlatılan olayların Kur’ân'ın anlatımlarıyla kısmen uyum gösterdiğini iddia eder (Blachère, 1952, s. 38-39).

Bir diğerk Fransız oryantalist Maxime Rodinson ise, Kur’ân'a bakışı konusunda şöyle der: “*Ben Kur’ân'ın Allah'ın kitabı olduğuna inanmıyorum. Zaten inansaydım Müslüman olurdum.*” Bu düşünceden hareketle vahiy konusunda, Hiz. Muhammed'in kelimelere ve cümlelere çevrilmiş olan duyumsal bir olay yaşadığı ve bunları bir ilahî varlıktan gelen mesajlar olarak değerlendirdiği şeklinde görüş belirtmektedir. Rodinson vahiy konusunda Hiz. Muhammed'in özel bir biçimde alma alışkanlığı geliştirdiğini iddia eder (Rodinson, 1994, s. 252). Rodinson ayrıca, Hiz. Peygamber'in vahiy konusunda, daha önceden görüştüğü Yahudi ve Hristiyanlardan etkilendiğini düşünmektedir. Hiz. Muhammed'in yaşamındaki unsurların ve düşünce yapısının temel malzemesi, bir zamanlar dinleyici olduğu konuşmalarla ilgili anılarının, bilinçaltında çözöldükten sonra yeni şekiller içinde tezahüründen ibarettir (Rodinson, 1994, s. 103).

Theodor Nöldeke ve ona yakın görüşler ifade eden Gustav Weil'e göre vahiy, Hiz. Peygamber'in vizyonları ve rüyalarından ibarettir. Vahiy, O'nun planlaması, ruhsal ve zihinsel gayret ve hazırlığının sonucu meydana gelmiştir. Vahyin oluşumunda Hiz. Peygamber'in psikolojisindeki değişim ve geçirdiği nöbetlerin tesiri de olmuştur. Nöldeke'ye göre Hiz. Peygamber, Yahudilik, Hristiyanlık ve monoteist düşünceden (haniflik) hareketle İslam'ı ortaya koymuştur (Polat, 2019, s. 274). Gustav Weil'e göre de vahyin kaynağı Yahudilik ve Hristiyanlıktır. Hiz. Muhammed okuma yazmayı çok sonraları öğrendiği için bu dinlerden aldığı bilgileri daha önce hem Hristiyanlığa hem de Yahudiliğe girip çıkmış birinden (Hiz. Hatice'nin amcasının oğlu, Mekke'li haniflerden Varaka b. Nevfel'i kastediyor) almıştır. Kısas-ı Enbiya hikâyelerini de bu gelenekten almıştır (Sarıçam vd., 2011, s. 201-202).

Rudi Paret'e göre vahiy, Hiz. Peygamber'in önceden haberdar olduğu Arapça olmayan Yahudi ve Hristiyanlara ait metinlerden şifahi yolla edindiği bilgileri kendi bilinçaltında kendi malı haline getirdikten sonra Arapça olarak ifade ettiğifikirleridir (Sarıçam vd., 2011, s. 214). Alman oryantalist Hartmut Bobzin (1946-...), vahyin oluşumunda hem Yahudi hem de Hristiyan etkinin var olduğunu iddia etmektedir. Fakat vahyin tamamen etkiden ibaret olmadığını da söylemektedir. Ona göre İslam eski ve yeninin sentezidir (Sarıçam vd., 2011, s. 218). Hubert Grimme, daha önce zikredilen oryantalistlerinkinden daha farklı bir iddia ortaya atmıştır. Ona göre ilk ve orijinal şekliyle İslam bir din değil, o dönemde toplumda hâkim olan sosyal bozuklukları düzeltmeyi amaçlayan bir harekettir. Ona göre Hiz. Peygamber, düşüncesini zihinsel dünyasına sahip olduğu Haniflikten almıştır (Sarıçam vd., 2011, s. 233).

Rus oryantalistlerden de bu konu hakkında ne düşündükleriyle ilgili birkaç örnek vermek istiyoruz. Ünlü Rus psikolog A. E. Lıçko, Çarlık Rusya oryantalisti Nikolay Petroviç Ostroumov (ö.1930), F. Kudjevskoy, Gordiy Semönoviç Sablukov (ö.1880) ve Bolşakov O. G. gibi birtakım Rus oryantalist de Hiz. Peygamber'in sinirsel hastalığı (epilepsi gibi) olduğunu

iddia etmiş ve bunu ispatlamaya çalışmışlardır. Onlara göre vahiy, Hz. Peygamber'in hastalığından dolayı duyduğu seslerdir ve bu psikolojik bir durumdur (Aliyev, 2016, s. 191-193). Başka bir Rus oryantalist Bartold'a göre ise Hz. Peygamber saralı değildir. Çünkü ortaya koydukları bunu söylemeyi desteklemez. Ona göre vahyin kaynağı Hz. Peygamber'in bilinçaltındaki fikirleridir (Aliyev, 2016, s. 193).

Başka birçok oryantalist, vahyin mahiyeti konusunda yukarıda aktarılan görüşlere yakın görüşler ifade etmiştir. Şimdi bu iddialar aktarıldıktan sonra oryantalistlerin vahyin kaynağı hakkındaki değerlendirmelerine geçilebilir. Oryantalistlerin vahyin kaynağı hakkındaki iddiaları aktarılırken aslında onların vahiy algısına da kısmen değinilmiş olunacaktır.

5. Oryantalistlerin Vahyin Kaynağı Meselesine Yaklaşımları

Birçok Oryantalist, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e indiği şekliyle tamamlanmadığını iddia etmektedir. Kur'an'ın hepsinin metinleştirilmediğini, ezbere dayalı bir metinleştirme süreci olduğu, hatta birçok ayetin Yemame Savaşı'nda kaybolduğunu söylemektedirler. Kur'an'a birtakım eklemeler yapıldığı öne sürülerek Kur'an'ın nesilden nesile değiştirilerek günümüze geldiği iddia edilmiştir. İtalyan oryantalist Giulio Basetti-Sani (ö.2001), "Muhammed, ardında tamamlanmış bir kitap bırakmamıştır. Dolayısıyla Kur'an onun ölümünde sonra redakte edilerek yazılan bir kitaptır" demiştir (Yaşar, 2017, s. 152).

Alman reformist din adamı ve oryantalist Abraham Geiger (ö.1874), "Muhammed Yahudilikten ne aldı?" (Was hat Mohammed aus dem Judentum Aufgenommen?) adlı bu literatürün 19. yüzyıldaki öncüsü olarak görülen (Gökkır, 2004, s. 61) eserinde Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'in Kitab-ı Mukaddes'ten ve haham edebiyatından çok fazla etkilendiğini göstermeyi amaçlamıştır. Kur'an'da fazlaca yer almayan ancak ima edilen sözleri, önceki dini inançlarla karşılaştırıp, metinler birbirine denk düşer ise bu metinlerin daha önce yazıldığını iddia edecektir.

Geiger ayrıca, bu eserinde özetle şunları söyler: "Bizim Muhammed'in Yahudilikten aldıkları konusunda delilimiz var. Birincisi, bunların Yahudilikte bulunmuş olması, ikincisi de gerçekten bunların alınmış olması ve eski Arap geleneğinde bulunmayışıdır. Muhammed'in de bunları, görüşlerini ispat için kullanmış olması; alınan şeylerin orijinalinin de Hristiyanlıkta değil, Yahudilikte olması lazımdır. Bunların Yahudilikten mi, Hristiyanlıktan mı alındığının ortaya konulması için İslam'la Arap geleneği ve İslam'la Hristiyanlık arasındaki ilişkilerin bilinmesi gerekir. Bu da bizi konudan uzaklaştırır. Yalnız, bir dinden diğer dinin aldığı konusunun iki önemli yönü vardır. Birincisi ya bu düşünceler tamamıyla yenidir, başkasından alınmıştır; ama tamamen yeni kelimelerle ifade edilmiştir. İkincisi, ya da bunun benzerleri o kültürde vardır, ama bu kavram artık yeni bir kavram olmuştur. Yahudilikten alınan kavramlar Arabistan'da bilinmeyen, ama Yahudilikte bulunan kavramlar Arapçada yoktur ama İbranicede vardır" (Sarıçam vd., 2011, s. 201).

İskoç asıllı İngiliz oryantalist Montgomery Watt, "Biz hem Muhammed'in samimiyetini benimseyip hem de insani kaynaklardan bilgisinin arttığını kabul edersek, önümüzde üç ihtimal belirlemekte gibi görünüyor" demektedir. Bunu şu şekilde açıklar: 1. Muhammed'in kıssalar ile onun içindeki hissenin arasındaki farkı ayırt etmediği, çünkü hisse vahiy yoluyla geldi, fakat o, tamamının yani hem kıssanın hem hissenin vahyedildiğini düşündü. 2. Kıssalar ona telepatik bir karakterde, olağanüstü bir şekilde gelmiş olabilir. 3. Çeviri ayan-beyan olmayabilir. Özellikle

“nûhî/نوحى” (el-Enbiyâ, 21/25) ilham verme kelimesi içindeki hisseyi veya önemini anlamaya zorlama gibi değişik bir anlama gelebilir (Sarıçam vd., 2011, s. 199, 200, 232).

Alman oryantalist Theodor Nöldeke ise Hz. Peygamber’in peygamber olarak ortaya çıkışı hususunda Yahudiliğin etkisi çerçevesinde, Mekke ile pek çok ilişki içinde bulunan Yesrib Yahudilerinin Mekke’ye sık sık ticaret için geldiklerini ve burada kaldıklarını söylemektedir. Nöldeke, “Muhammed’in ilk vahiylerinde kendisini gösteren Yahudi hikâyeleri ve atasözleriyle olan aşinalığı, en azından Yahudilerle uzun süreli bir irtibatını ortaya koymaktadır” demektedir (Sarıçam vd., 2011, s. 238).

Görüldüğü gibi bir kısım oryantalistler bilimsel gerçekliği olmayan iddialarını, kendi inançlarındaki tutarsızlıkların, insani müdahalenin muhakkak Kur’ân’da da olduğu düşüncesiyle tezler üretmeye çalışmışlardır.

Bazı oryantalistler de Hz. Peygamber’in yetiştiği ortam üzerinden iddialar ortaya koymaya çalışmışlardır. Alman oryantalist Gustav Weil bunlardan biridir. Weil, Hz. Peygamber’in atalarının yaşadığı Hicaz bölgesi insanların, Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kendi ataları olarak gördükleri konusu üzerinde durur. Bu sebeple kuzey Araplarının, Yahudilerin kutsal kitaplarıyla temas kurduklarını öne sürer. Ukaz panayırından, ekonomik ve kültürel fonksiyonundan bahseden Weil, burada düzenlenen kültürel etkinliklerden, kâhinlerden, şairlerin toplumdaki itibarından bahseder ve “Bizzat Muhammed’in metrik inşa edilmiş beyitler yerine şairane kafiyeli nesir koyduğunu” iddia etmektedir (Sarıçam vd., 2011, s. 238).

Avusturyalı İslam tarihçisi ve oryantalist Aloys Sprenger (ö.1893), Hz. Peygamber’den önce ‘Kuzey Arabistan’da Dini Hareketler’i detaylı olarak ele alıp İslam’ı bu hareketlere bağlamak amacını taşımaktadır. Sprenger, putperest Arapların şiirlerinde, Allah’ın birliğine, onun diğer varlıklar üzerindeki yüceliğine dair inancın izlerini örneklerle ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bahsi geçen hususlar üzerindeki Yahudi ve Hristiyan etkilerden uzun uzun bahseden Sprenger’in düşünceleri genel olarak şu şekilde toparlanabilir: “Arapların putperestliğinin, Allah’ın yanına cinleri koymaktan ibaret olduğunu kaydeder. Daha sonra, cinlerin “Allah’ın kızları” olarak ifade edilmesini, Hristiyan öğretisinin “Allah’ın oğlu” etkisine bağlar. Ancak, Arapların niçin Hristiyan olmadıkları hususuna gelince, “Teslis” ve “Çarmıha gerilmiş Tanrının oğlu” öğretisinin Araplarda asla iz bırakan bir etki yapmadığını ve her zaman çok sathi/yüzeysel algılandığını belirtir. Yahudiliğin onlara daha çok uygun geldiğini ve Yemen’de bir müddet devlet dini olduğunu, ama bunun da onları tatmin edemediğini, sadece bir toplum için öngörüldüğünü, bunun da evrensel bir din olabilmesi için çok dar olduğunu, Kudüs’ün tahribiyle, hayat ve eylem dininden, şikâyet ve mistik umutlarının dinine dönüştüğünü söyler. Buna rağmen, bu iki din sisteminin üç temel fikrinin, tek Allah’a iman, sadece ona teslimiyetin gerekliliği, ruhun ölümsüzlüğüne inanma ve bu tanrısal bir otoriteyi kabulün Arap toplumu için geri çevrilmez bir ihtiyaç olduğunu söyler. Ona göre, bu öğretilerin temelinde, akılcı, ahlaki bir dünya düzeni bilinci olduğu için, diğer bir ihtiyaç daha ortaya çıkmıştır: Tarihi bir temel olarak eski bir dine inanma. Arapları ve diğer Samileri de tatmin edebilecek din, Yahudilik ve Hristiyanlığın ortaya çıktığı gövdenin yeni bir dalı olması gerekiyordu. Seremonial kanunu ve milli olmayan Musevilik, ya da kefarete teorisi ve bununla bağlantılı teslis öğretisi olmayan Hristiyanlık” (Sarıçam vd., 2011, s. 168-170).

Alman oryantalist Gotthelf Bergsträsser (ö.1933) ve Avustralya asıllı Amerikalı oryantalist Arthur Jeffery (ö.1959), yıllarca materyal biriktirerek Corpus Coranicum Projesi’ni

tasarlamışlardır. Jeffery'in, tefsir ve kıraat kitaplarından toplanıp farklı kıraatleri barındıran "Materials for the History of the Text of the Qur'an" adlı çalışması yayımlanmıştır. Bu projede Kur'an'da kıraat farklılıkları gösterilmeye çalışılarak eleştirel bir bakış kazandırılmaya çalışılmıştır (Yaşar, 2017, 153-154). Bununla birlikte, 20. yüzyılın ilk yarısında farklı kütüphanelerden binlerce Kur'an nüshası toplanmıştır. Bu nüshalar karşılaştırılarak, farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmayı başlatan Gotthelf Bergsträsser'in ölümü üzerine projeyi devralan öğrencisi Kur'an araştırmalarıyla tanınan Alman oryantalist Otto Pretzl (ö.1941), nüshalar arasında farklılıklar olmadığını görünce projenin başarısız olduğunu anlamıştır (Yaşar, 2017, s. 154). Bu proje şimdilerde, Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi himayesinde Angelika Neuwirt ve ekibi tarafından yürütülmektedir (Özsoy, 2019, s. 43).

Fransız oryantalist Paul Casanova (ö.1926), Hollandalı oryantalist Christiaan Snouck-Hurgronje (ö.1936), Kur'an tercümesiyle tanınan İngiliz oryantalist Richard Bell (ö.1952), Amerikalı tarihçi Charles Cutler Torrey (ö.1956) ve yine Kur'an araştırmalarıyla tanınan Alman oryantalist Rudi Paret (ö.1983) gibi oryantalistler ise, oryantalistlerin dillendirdiği Kur'an'a ekleme yapıldığı veya bir kısım ayetlerin çıkarıldığı gibi düşüncelerine katılmazlar (Yaşar, 2017, s. 156). Casanova, Kur'an'ın tamamının otantik olduğu görüşünü kabul ederken; Snouck-Hurgronje, "Kur'an'ın otantik olmadığını iddia etmek ile tarihte İslam dininin kurucusu olarak bilinen Muhammed adında bir şahsın hiç yaşamadığını iddia etmek arasında bir fark yoktur" demektedir. Bell ise, "Kur'an, Ebu Bekir döneminde toplanmaya başlandığında tamamen yazılı formdaydı. Hatta bence Kur'an, bizzat Muhammed tarafından veya en azından imla ettirdiği kâtipleri tarafından yazılmıştır" derken; Torrey, "Kur'an Muhammed'in bizzat yarattığı bir eserdir ve ilk haliyle hiç değişikliğe uğramadan elimize ulaşmıştır" şeklinde görüş belirtmektedir.

Aslında buradaki eleştirilerin temelini şu fikir oluşturuyordu. İddia edildiği üzere Kur'an iki asır boyunca insan eliyle oluşturulmuş ise kim oluşturmuş? Ekleme ve çıkartılmalar yapıldıysa dünyanın birçok noktasına yayılmış Müslümanların kullandığı metinler arasında ister istemez büyük farklılıkların olması gerekiyordu.

William Muir, *The Coran* adlı eserinde Kur'an ayetlerinin kronolojisini oluştururken, seçtiği ayetlerde Yahudi ve Hristiyan kültürünün etkisini olduğu iddiasını ortaya koymaya çalışır (Hafızoğlu, 2019, s. 48). Ona göre Hz. Peygamber, düşüncelerinin çoğunu Hristiyanlık ve Yahudilikten almıştır. O, sara nöbetleri geçirir gibi hayallere, düşlere dalıp, sonunda kendisini bir doğruluk davetçisi olduğuna inandırmış ve emir getiren bir melek gördüğünü zannetmiştir (Er, 2016, s. 29). Richard Bell ise, Ahd-i Atik'te insanın çamurdan yaratıldığından bahseden kısımları örnek göstererek Kur'an'ın, Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitaplarından etkilendiğini ileri sürer. O da diğer birçok oryantalist gibi Kur'an'ın Hz. Peygamber'in sözleri ve ilhamıyla yani iç telkinleri ile oluştuğunu iddia eder (Hafızoğlu, 2019, s. 52-53).

İsveçli oryantalist Tor Andrae (ö.1946), Kur'an'ın asıl kaynağının Süryânî kilisesi metinlerine dayandığını söyler. Örneğin Hz. Âdem ile ilgili bölümlerin Süryânî, Ashâb-ı Kehf ile ilgili bölümlerin de Nestûrî kaynaklı olduğunu ve bu sebeple de İslam'ın kökenlerini bu iki kaynaklarda aramak gerektiğini söyler. Bununla beraber o, Ukaz Panayırı'nın meşhur hatibi Kus b. Sâide'yi de Hz. Peygamber'in bir başka kaynağı olarak zikreder (Metin, 2015, s. 125). Alman oryantalist ve Türkolog Carl Brockelmann (ö.1956) ise, Hz. Peygamber'in fikirlerinin bir kısmının kendisinin olduğunu ama çoğunlukla fikirlerini Yahudilik ve Hristiyanlıktan aldığını iddia etmiştir (Er, 2016, s. 55).

Abraham Geiger ise, İslam'ın diğer dinlere göre Yahudilikten daha fazla etkilendiğini iddia etmiştir (Er, 2016, s. 59). Kur'an'ın oluşmasında Yahudi inanç ve uygulamaları Hz. Peygamber'i etkilemiştir (Yavuz, 2018, s. 686). Ona göre Yahudilik, Kur'an'ın asıl kaynaklarından. İslam, Tevrat, Cennet, Cehennem gibi kavramlar Yahudilikten alınmıştır (Sarıçam vd., 2011, s. 200-201). Daha önce bu görüşü Endülüslü Yahudi din adamı Mûsâ b. Meymûn (ö.1204) ve Semmûn b. Devran da (ö. 1444) savunmuştur. İngiliz oryantalist Hartwig Hirschfeld (ö.1934) ve Alman oryantalist Josef Horovitz (ö.1931) gibi başka birçok oryantalist de Geiger gibi düşünmektedir. Clair Tisdall da İslam'ı Yahudiliğin sapkın bir kolu şeklinde değerlendirmiştir. Amerikalı tarihçi Charles Cutler Torrey de (ö.1956) Tisdall'la benzer iddialara sahiptir. Ona göre İslam, eklektik bir din olup daha çok Yahudilikten etkilenmiştir (Er, 2016, s. 59-61).

İngiliz asıllı Amerikalı tarihçi Bernard Lewis (ö.2018), Hz. Peygamber'in Hristiyanlık ve Yahudilikten etkilendiğini ileri sürmüştür. Tevrat'ta geçen birçok unsurun Kur'an'da geçmesini buna delil olarak sunmaktadır. Ona göre Hz. Peygamber Tevrat'ı okumamış fakat Yahudiliğe dair bilgileri tacir ve seyyahlardan edinmiştir. Yine ona göre, Hz. Peygamber Yahudilerin sempatisini kazanmak için Yom Kippur orucunu tutmuş ve Kudüs'e doğru namaz kılmıştır. Fakat beklediği ilgiyi görmeyince bundan vazgeçmiştir (Er, 2016, s. 61-62).

İngiliz oryantalist Sir Hamilton Gibb (ö.1971), yeniden diriliş, ahiret hayatı, kıyamet süreci, cennet sevinçleri ve cehennem tasvirleri ile cehennem azabının tasviri vb. olguların Hristiyanlıktan alındığında değinerek, İslam'ın Hristiyanlıktan etkilendiğini söylemiştir (Er, 2016, s. 63-64). İtalyan arkeolog ve dilbilimci Sabatino Moscati'ye göre (ö.1997) Hz. Peygamber, çocukluğunda Suriye'ye gittiği zaman orada Hristiyan bir keşişle karşılaşmış ve onda ilk monoteist anlayışlar bu çerçevede oluşmuştur. O, daha sonra Yahudi ve Hristiyanlarla temas halinde olmuş ve onlardan etkilenmiştir (Er, 2016, s. 669).

Ünlü mutasavvıf Hallâc-ı Mansûr (ö.922) üzerine çalışmalarıyla tanınan Fransız oryantalist Louis Massingon'a (ö.1962) göre İslam, Hz. İsmail aracılığıyla Hz. İbrahim'e kadar ulaşan tevhit zincirinin en somut halkalarından biridir. İslam ve Hz. Peygamber'in görevi Tanrı'nın varlığı ve birliğini inkâr eden putperestlere karşı mücadele etmektir (Hakyemez, 2006, s. 170). John Medows Rodwell (ö.1900), Kur'an'ın Hz. Peygamber'e ait olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Kur'an, Hz. Peygamber'in fikirlerinin tezahürüdür (Hafızoğlu, 2019, s. 25).

Aloys Sprenger, Kur'an vahyinin kaynağı konusunda Habeşî-Hristiyanî etkiye, Hz. Peygamber'in Hristiyanlık ile tanıştığı kaynak ve O'nun kendi düşüncesine dikkat çekmiştir. Mesela Sprenger "Sıddîk" ve "Şehîd" terimlerinin Hristiyan terminolojisinden alındığını iddia etmiştir (Sarıçam vd., 2011, s. 203-204). Yahudi asıllı Macar oryantalist Ignaz Goldziher (ö.1921), Hz. Peygamber'in yeni bir şey ortaya koymadığını iddia etmiştir. Ona göre Hz. Peygamber'in getirdikleri, Yahudiler, Hristiyanlar ve diğer dini gruplarla teması sonucunda kendisini etkileyen ve onunla halkında dini bir duygu uyandırabileceğini düşündüğü birtakım unsurların eklektik bir kompozisyonundan ibarettir (Sarıçam vd., 2011, s. 206).

SONUÇ

Oryantalistlerin vahyin kaynağına, yani Kur'an'ın kaynağına ve Hz. Peygamber'in vahyi Yahudilik ve Hristiyanlıktan aldığına ilişkin ortaya atmış oldukları iddialar, elbette kendi duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Kendi dini hayatları ve samimiyetleri, bildiğimiz manadaki iman kavramada ve tatbik edebilmede eksik kaldığından, vahiy gibi bir olgunun mevcudiyetini kavrayamamaktadırlar. Müelliflerin amacı İslam'ı tanımak veya okuyuculara tanıtmak ise, bu dinin özelliklerini bütün yönleriyle tutarlı ve uyumlu bir şekilde sunması gerekir. Ancak genel olarak oryantalist düşünce sistemi kendince önemseydiği bilgileri ön plana çıkarır, bazı hususları hiç ele almaz veya tahrif ederek sunarsa, bu durumda o şahsın belli bir eğilimi olduğu anlaşılır. Oryantalistlerin büyük çoğunluğunun ise bu tür bir eğilime çerçevesinde ve bu dine karşı bir ön yargıya sahip olarak eserlerini oluşturdukları görülmektedir.

Esas itibarıyla onlar eserlerinde iki ana temayı ele almışlardır. İlki, Hz. Peygamber'in peygamberliğinin sıhhati, ikincisi ise Kur'an'ın vahiy ürünü olup olmadığıdır. Onların Kur'an ve Hz. Peygamber'e yaklaşımlarının temel ön kabulü ise Kur'an'ın ilahî vahye dayanmadığıdır. Şayet oryantalistlerin iddia ettiği gibi Kur'an'ın müellifi Hz. Peygamber ise, O'nun, böyle kıymetli bir kitabı başka birine isnat etmesi anlamsız olurdu. Çünkü bu durum, Kur'an'ı doğrudan kendisine nispet ettiği takdirde şanınin yücelmesine ve liderliğinin kabul edilmesine yeterli olabilir. Zira o dönemde böyle bir eseri başka hiç kimse ortaya koyamamıştır. Bu pozisyonda bulunan bir insanın da kendisine ait olan bir eseri ısrarla başkasına mal etmesi düşünülemez.

Kur'an'ın kaynağının ilahi olmadığı ve dolayısıyla Hz. Peygamber'in başka kaynaklardan aldığı iddiası esasında ilk dönemlerde ortaya çıkan bir iddiadır. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen "Kur'an'ı ancak ona bir insan öğretiyor" (Nahl, 16/103) ayeti bu durumun ilk müşrikler tarafından da dile getirildiğini bize göstermektedir. Oysaki "O'nu okumak için dilini oynatma. Şüphesiz onu toplamak ve okutturmak bize aittir" (Kıyâme, 75/16-17) ayetiyle Allah Teâlâ, vahyin Hz. Peygamber'in kendi beşerî yeteneğinden kaynaklanmadığını bildirmektedir. Dolayısıyla bütün özellikleri ile Kur'an, insani değil, ilahî kaynaklıdır.

Sonuç olarak, vahyin kaynağının ilahi değil insan ürünü olduğu, bir kişiden alındığı ve Yahudi ve Hristiyanlıktan esinlendiği şeklindeki iddialar pozitivist bakış açısının doğal bir sonucudur. Batılılar ve oryantalistler, ilk dönemlerde ortaya atılan temel iddiaları doğru kabul ederek dogmatik bir anlayışla tekrarlamışlardır. Yahudilik ve Hristiyanlığın vahiy merkezli bir din olduğunu kabul edip, konu İslam'a ve Hz. Peygamber'e geldiğinde bunu reddetmek de klasik oryantalist bakış açısının bir ürünüdür. Oryantalistlerin büyük bir kısmı, konuları yaşadıkları dönemin ilmi, dini, siyasi ve sosyal olaylarının etkisinde değerlendirdikleri görülmektedir. Bu çerçevede, İslam'ı anlama çabası yerine kendi bakış açılarıyla olaylara dışarıdan bakma ve tanımlamayı tercih etmişlerdir. Bunun doğal bir sonucu olarak da yalan, yanlış, sığ ve ön yargılara dayalı görüş ve değerlendirmeler kendini göstermektedir.

KAYNAKLAR

Kur'ân-ı Kerîm

- Akdemir, S. (1990). "Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed (sav)'e Yaklaşımları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (198), 179-210.
- Aliyev, S. (2016). "Rus Oryantalistlerin Vahiy ile İlgili Görüşleri". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2), 189-206.
- Apak, A. (2012). *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Blachère, R. (1952). *Le Problème de Mahomet, essai de biographie critique du fondateur de l'Islam*. Paris: Press Universitaires de France.
- el-Cürcanî, S. (1997). *Kitâbü't-Ta'rîfât, Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*. ter. ve nşr. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Çağatay, N. (1982). *İslam Öncesi Arap Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Er, H. (2016). *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyi ve Kuran'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gaudefroy-Demombynes, M. (1969). *Mahomet*. Paris: Édition Albin Michel.
- Gökkır, B. (2004). "Oryantalist Literatürde Kur'ân'ın Kaynağı Tartışmalarının Kaynağı Disiplinlerarası Bir Yaklaşım". *Bilimname* 5 (2), 61-74.
- Hafizoğlu, R. (2019). *İngiliz Oryantalizminde Kur'ân Ayetlerinin Temellendirilmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hakyemez, C. (2006). "Oryantalistlere Göre Hz. Muhammed". *İslami İlimler Dergisi* 1(1), 161-176.
- Işık, A. (2006). *Bir Felsefî Problem Olarak Vahiy ve Mucize*. Ankara: Elis Yayınları.
- İbn Manzûr, M. (1985). *Lisânü'l-Arab*. 18 Cilt. İran/Kum: Neşrû Edebi'l-Havze.
- el-İsfahânî, R. (2010). *Müfredât-Kur'ân Kavramları Sözlüğü*. mütercimler: Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Mâlik b. Nebî (1997). *İdeolojik Savaş Ajanları*. ter. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Metin, İ. (2015). *Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı (Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson Örneği)*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
-(2016), "Hz. Muhammed'in Risalet Öncesi Hayatına Yaklaşımlar: Fransızca Siyer Literatürü Örneği", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi* 2 (2), 83-103.
- Mevdûdî, E. (2019). *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*. İstanbul: Pınar Yayıncılık.

- Özsoy, N. D. (2019). *Oryantalistik Kur'an Çalışmaları ve İhlas Suresi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Polat, H. (2019). *Oryantalistlerin Kur'an Vahyini Temellendirme Çalışmaları-Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği*-[Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rodinon, M. (1994). *Mahomet*. Paris: Éditions du Seuil.
- Sarıçam vd., İ.,-Özdemir, M.,-Erşahin, S. (2011). *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tisdall, W. St. C. (1911). *The Original Sources Of The Qur'an*. London: Society for Promoting Christian Knowledge.
- Tresmontant, C. (1969). *Le Problème de la Révélation*. Paris: Édition du Seuil.
- Yaşar, N. (2017). *Oryantalistlere Göre Kur'an'ın Kaynağı ve Metinleşmesi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Zürkânî, M. A. (1995). *Menâhilü'l-İrfan fî Ulûmi'l-Kur'an*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l Arabî.
- Yavuz, Y. Ş. (2012). "Vahiy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/440-443. İstanbul: TDV Yayınları.
-, (ed.) (2018). *Vahiy ve Peygamberlik*. İstanbul: Kuramer Yayınları.
- Yılmaz, Y. (2019). "Batılı Münekkitletler ve Dozy'nin Kur'an-ı Kerîm, Vahiy ve Hz. Muhammed'e Yönelik Tenkitlerine Müslümanların Cevabı: Filibeli Ahmed Hilmi Örneği". *Dini Araştırmalar* 22 (55). 77-95.